

TEVFİK FİKRET
Aydınlanmamızın Öncüsü,
Büyük İnsan, Büyük Şair

Öner Yağcı

telgrāfhane
yayınları

İçindekiler

BİR BÜYÜK İNSAN	9
ÖRNEK BİR YAŞAMIN ÖYKÜSÜ	13
TEVFİK FİKRET'İN DÜŞÜNCE DÜNYASI	26
ATATÜRK VE TEVFİK FİKRET	39
TEVFİK FİKRET'İ SEVMEK	49
TEVFİK FİKRET KAYNAKÇASI	53
TEVFİK FİKRET'TEN GÜNÜMÜZ DİLİYLE	
30 ŞİİR	61
1. SEN OLMASAN	62
2. YARIN	64
3. VERİN ZAVALLILARA!	66
4. DÜŞSEL BİR YAŞAM	68
5. HALÛK'UN BAYRAMI.....	70
6. EYLÛL	71
7. BALIKÇILAR.....	72
8. PARA VE YAŞAM.....	75
9. SİS.....	76
10. KIZ KARDEŞİM İÇİN	80
11. ESKİ TARİH.....	85
12. SABAH OLURSA.....	95
13. BİR ANLIK GECİKME.....	97
14. GEÇMİŞ... GELECEK	99

15. GERİ ALIŞ.....	101
16. ULUS ŞARKISI.....	103
17. BİR MARŞ SÖZÜ	105
18.	106
19. HALÛK'UN GİDİŞİ.....	107
20. YARIN	114
21. ÖĞRETMEN OKULU MARŞI	117
22. UMUT ÖLMEZ!	118
23. HALÛK'UN İNANCI.....	119
24. PROMETHEUS	121
25. DOKSAN BEŞ'E DOĞRU	122
26. TAHTTAN İNDİRİLMİŞ SULTAN'IN PENCERESİ.....	125
27. GERÇEK HER ZAMAN GERÇEKTİR.....	126
28. YAĞMA SOFRASI	128
29. "ESKİ TARİH"E EK (BİR CEVAP).....	130
30. KUTSAL SAVAŞ.....	134

ŞİİRLERİN ASILLARI.....141

1. SEN OLMASAN	141
2. YARIN	143
3. VERİN ZAVALLILARA	145
4. ÖMR-İ MUHAYYEL	147
5. HALÛK'UN BAYRAMI.....	149
6. EYLÜL	150
7. BALIKÇILAR.....	151
8. PARA VE HAYAT	154
9. SİS.....	155
10. HEMŞİREM İÇİN	159
11. TÂRİHİ KADİM.....	164
12. SABÂH OLURSA.....	173
13. BİR LÂHZA-İ TE' AHHUR.....	175

14. MÂZÎ.. ÂTÎ	177
15. RÜCÛ	179
16. MİLLET ŞARKISI	181
17. BİR GÜFTE	183
18.	184
19. HALÛK'UN VEDÂI.....	185
20. FERDÂ.....	193
21. DARÛLMUALLİMİN MARŞI.....	195
22. ÜMMÎD ÖLMEZ!	196
23. HALÛK'UN AMENTÛSÛ	197
24. PROMETE	199
25. DOKSAN BEŞE DOĞRU	200
26. REVZEN-İ MAHLÛ	203
27. HAKİKAT HER ZAMAN HAKİKATTİR.....	204
28. HÂN-I YAĞMA	206
29. "TÂRİH-İ KADÎM"E ZEYL -BİR CEVÂB-.....	208
30. HARB-I MUKADDES	212

*Tevfik Fikret'in Tarih-i Kadim'i yok mu, işte o,
dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır...*

*Tevfik Fikret, bu yurdun ve ulusun
uygar dünya ulusları arasında ün ve
onurla yaşayabilmesi için gereken her şeyi düşünen,
yazan, bu uğurda yaşamını feda eden büyük şairimizdir.*

(Mustafa Kemal Atatürk)

*Tevfik Fikret, bulunduğu muhitte, yaşadığı devirde
en ileri ne olmak mümkünse onu olmuştur.*

(Nâzım Hikmet)

*Tevfik Fikret, Atatürk'ün en sevdiği şairdir,
çünkü 'Aydınlanma'nın şairidir.*

(İlhan Selçuk)

BİR BÜYÜK İNSAN

Tevfik Fikret, toprağımızda yüzyıllardan beri süren özgürleşme ve aydınlanma kavgasının bayrağını Osmanlının yıkılış döneminde devralıp onurla taşıyan ve kendisinden sonraki tüm kavga insanlarına, özellikle Cumhuriyet aydınlarına aktarmayı başaran bir büyük öncü aydındır.

Etkisi, gücü, sevdasıyla bir destan kahramanıdır da diyebiliriz Tevfik Fikret'e.

Anadolu insanının aydınlanmasına, özgürleşmesine, umudunu sürdürmesine, bağnazlığı aşır hoşgörüsüyle, sevgiyle buluşmasına katkılarıyla, öncülükleriyle varlıklarını sunan, ölümsüzleşen büyük insanlarımız vardır.

Bilgemiz Nasreddin Hoca'nın; *Örse çekiç vuran biziz* diyen Yunus Emre'nin; *Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır* diyen Köroğlu'nun; *Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan* diyen Pir Sultan Abdal'ın; *Ferman padişahın dağlar bizindir* diyen Dadaloğlu'nun; halkın vicdanı, sesi, çığı, başkaldırısı olan büyük insanlarımızın mirasçısıdır Tevfik Fikret.

O, düşünceleri, şiirleri, erdemi, cesareti, mücadeleciliğiyle bu mirası yaşadığı döneme ve sonrasına taşımayı ustalıklı başarmıştır.

Aydınlanma, özgürleşme, insan olma, çağdaş olma destanımızın onurlarından, ustalarındandır Tevfik Fikret.

Türk Aydınlanmasının en parlak yıldızlarından biridir.

Osmanlının mutlakiyet ve iki meşrutiyet döneminde yaşayan Tevfik Fikret, toplumda egemen olan bağnazlığa, dogmalara, bilim ve akıl dışı düşüncelere karşı verilen akıl ve bilim savaşımının ilk ve en önemli temsilcisi olmasının yanı sıra Türk şiirinin anlatım zenginliğine kavuşmasını sağlayan, şiirimize toplum ve insan anlayışını sokup geliştiren, şiirimizi Arap ve Fars etkisinden kurtarmak için çabalayan, modernleştiren, yenilikçi ve devrimci bir şairdir.

O, karanlıkların içinde gördüğü ışığı yakalayıp insanlarına sunmayı amaçlayan çağdaş Prometheus'tur.

Atatürk devriminin, o görkemli aydınlanma atılımımızın önde gelen esin kaynağı, Aydınlanmamızın büyük öncüsü, düşün ve mücadele insanı olan bu büyük şairi anlayabilmenin yolu, onu, düşüncelerini, şiirini ve eylemini var eden toplumsal yapının koşullarıyla birlikte yaşamının irdelenmesinden geçer.

Çünkü o, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş döneminin, "emperyalizmin kuşatması" altındaki dönemin şairi ve aydınıdır.

Osmanlı İmparatorluğu, Batılı büyük devletlere göre *Hasta Adam*'dı. Ayaklanan valisiyle bile başa çıkamıyor, içine düştüğü bu zor durum karşısında Rusya, İngiltere ve Fransa'dan yardım istiyordu. İçeride ve dışarıda yüksek faizlerle hızla borçlanmış, borçlarının faizlerini bile ödeyemeyecek bir duruma gelmişti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında ağır bir yenilgiye uğramış, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla Rumeli'de ve Anadolu'da birçok toprağını kaybetmişti. Padişah, savaşı bahane ederek meclisi kapatmış, yeni bir baskı dönemi başlamıştı. Bazı Jön Türkler düşüncelerinden vazgeçerek padişahın hizmetine girerken inançlarından vazgeçmeyenler hapsediliyor, sürgüne gönderiliyor ve perişan

ediliyordu. Batılı büyük devletler, Hasta Adam'ın ölmesini bekliyor ve mirasını paylaşmak için fırsat kolluyordu. Tunus, Mısır, Doğu Rumeli, Girit işgal edilmişti. Bu felaketlere ve 1876'dan sonra yapılan birçok reforma ve aydınlanma hareketlerine karşın padişah İkinci Abdülhamit koyu bir baskı düzeni kurmuştu. Ordu, hükümet, saray, ulema ve bürokrasi arasındaki hassas dengeler bozulmuş, merkezîyetçi bir yönetimle tüm yetkiler padişahıta toplanmıştı. Halkından, aydınından, memurundan, öğrencisinden korkan vehimli ve kuşkucu padişah, kurduğu istihbarat ağıyla herkesi korkutup susturuyordu. Ülkede çaresizlik, umutsuzluk, usanç, suskunluk, korku egemen olmuştu.

Osmanlı devleti, Tefvik Fikret'in "Sabah Olursa" şiirini yazdığı yıllara bu koşullarda girmişti. Devlet, yağma ve ganimet ekonomisinin çöktüğü, vergi gelirleri azaldığı, Batı'nın bilimsel ve teknolojik ilerlemesinin arkasında kaldığı için sarsılıyordu. XVIII. yüzyılın ortalarında başlayan kapitülasyonlardan yararlanarak ülke ekonomisini ele geçiren yabancı burjuvaziyle onlarla işbirliği yapan yerli gayrimüslim ticaret burjuvazisi ve yeni doğmaya başlayan İslam Türk burjuvazisinin ekonomi politikaları bu sarsıntının yıkıma dönüşmesine yol açıyordu. Dışarıdan gelen mallarla ülke yalancı bir refaha kavuşmuştu ve yabancı girişimcilere sürekli yeni ayrıcalıklar (*kapitülasyon*) veriliyordu. Ülkenin geleceğini *Düyunu Umumiye* belirliyordu. Osmanlı, emperyalist devletlerin açık pazarı, hammadde üreticisi haline gelmişti.

Kısacası, XIX. yüzyılın sonlarında ülke soyulmuş, borçlandırılmış, çürütülmüştü ve *Batılılaşma* çok pahalıya mal oluyordu. Ülkenin doğal kaynaklarına el koyan, onları haczedip, işleten, ülkenin ekonomisini ve maliyesini denetleyen bir uluslararası şirket olan ve Osmanlı'nın tüm borçlarını birleştiren

rerek sermayesinin temelleri oluşturulan, devleti ezmek için kurulan bir kumpas olan *Düyunu Umumiye*; demiryollarını, limanları, madenleri, telefonu, bankacılığı, birçok malın ticaretini, bazı tarım işletmelerini ele geçirmişti.

Toprak, vergi ve eğitim reformlarını yapmayan devletse gelirlerini özgürce harcıyor, saraylar, ziyaretgâhlar, türbeler, tekkeler yapıyor; Niyazi Berkes'in *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*'da dediği gibi parasını "İslam âlemindeki kutsal ve önemli yerler için hediyelere, Arap ve Ticani şeyhlerine, şenliklere, paşaların sırmalarına, kordon ve madalyalarına, polis merkezlerine, vilayet konaklarına, hafiyelere ve zararlı şeyler yayınlamamaları için gazetecilere..." harcıyordu. "Bunlardan kalan para ile de bir iki rüştiye, bir iki sanat okulu, idadiye ve sübyan mektebi de açılmıştı."

Toplum her bakımdan çöküyordu, çaresizdi; yakınıyor, kurtuluş umudu arıyordu ve Tefvik Fikret bu arayışın doğurduğu bir umut oldu.

Sömürülen, baskı altında bulunan, yoksul, bilgisizlik, gerilik içindeki bir ülkenin düşünen ve yargılayan; kimi zaman karamsar, küskün, kimi zaman coşkulu ama her zaman başkaldırıcı şairi, aydını, insanı oldu.

ÖRNEK BİR YAŞAMIN ÖYKÜSÜ

İlhan Selçuk, Tevfik Fikret'in yaşamöyküsüne, "Bir asır önce yaşamış bir Aydınlanma şairinin geçmişe gömülmüş hikâyesi değil... Softalığın ve mollalığın İslam coğrafyasında Anadolu'yu da kapsayan güncel salgınında insanı ve aydınlığı savunanların elinde bayraklaşacak örnek bir yaşamın öyküsü," diyor.

Ne mi var bu yaşamöyküsünde?

24 Aralık 1867'de doğdu, çocukluğu ve ilk gençliği Abdülhamit'in zorba düzeninde geçti, çocukluğundan beri şiirler yazdı ve Galatasaray Sultanisini birincilikle bitirdikten (1888) sonra bir süre Hariciye Kalemünde çalıştı. Sultanide aldığı modern eğitim sırasında Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi, gibi Türk; Rousseau, Voltaire, Montesquieu, Diderot gibi Fransız ihtilalcilerini okuyarak hümanist, devrimci, özgürlükçü düşüncelerinin temellerini oluşturdu. 1891'de *Mirsad* dergisinde yazmaya başladı, 1894-1895'te Galatasaray Sultanisinde, 1896'da Robert Kolejde Türkçe öğretmenliği yaptı, aynı yıl *Serveti Fünun* ve *Edebiyatı Cedide* serüveni başladı.

1896-1897 Türk-Yunan savaşı sırasında yazdığı vatan şiirleri onun toplumsal damarının sert habercileriydi. 1898'de babası sürgüne gönderildi, kendisi tutuklandı, artık sürekli gözaltı dönemi başlamıştı Tevfik Fikret için. 1899'da ikinci kez tutuklandı. 1900'de yayımlanan *Rûbab-ı Şikeste (Kırık saz)* bir ayda iki basım yaptı, üçüncü kez tutuklandı.

Hastalıkların toplumsal durumdan kaynaklandığını bilen Tevfik Fikret, Aşiyân'da inzivadaydı, ama şiirleri gizli gizli çoğaltılarak elden ele dolaşıyordu.

Onun 1896'dan sonraki yaşamı ise kavga ve mücadeleyle geçti.

Tevfik Fikret, "karanlıkların şiiri" denilebilecek, "baskı yönetiminin yaman yergisi, o hiçbir ışık süzülmeyen karanlık geriliğin öfkeyle yerden yere çalınışı" olarak tanımlanan; "Sarmış yine âfâkını bir dūd-ı muannid" (Sarmış yine ufuklarını bir inatçı sis) dizeleriyle başlayan, 3 Mart 1902'de yazdığı, *Tanin*'in ilk sayısında 1908'de yayımlanan ünlü "Sis" şiirinde divan edebiyatı şairlerince yüzyıllardır övülen, "ey zulümler alanı" dediği İstanbul'u yerden yere vurdu.

Baskının, adaletsizliğin, eşitsizliğin, zorbalığın, yoksulluğun şehri İstanbul ona göre; "faciayı süsleyen şatafatlı sahne... şatafatın gösterişin beşiği, mezarı... Doğunun eski, çekici kraliçesi... göğsünde kanlı sevgileri tiksinden besleyip büyüten... köhne Bizans"tı, "koca bunak büyücü"ydü. "Dökülen tüm gözyaşlarına karşı duygusuz... bin kocadan arta kalan bakire dul", bir "dünya orospusu"ydü. "Katil kuleleri, zindanlı sarayları, kibirli sütunları, şanlı dua yapıları, doğruluğun sözlerini taşıyan minareleri, çatısı çökük medreseleri" ile İstanbul, "yükselme kapısına çıkan yol, ayak öpme"ydi, "silahlanmış korku"ydü, "mahkemelerden sürekli sürülen hak"tı, "vicdanlara kadar uzanan meraklı kulak"tı, "tiksinilen, aşağılanan ulusal çabalar"dı, "kılıç ve kalem"di, "iki siyasal mahkûm"du.

Kısacası Tevfik Fikret'in lanetler yağdırdığı bir "payitaht"tı ve bu şiir onun şiir anlayışının, şiir-yaşam-düşünce bileşkesinin tipik bir örneği idi. Sis'le kirli merkez başkentin tüm erdemsizliklerine lanetler yağdıran sesiyle Tevfik Fikret, aydınlanmanın

değerlerini coşkuyla, öfkeyle savunan, görkemli, güven veren bir şair olduğunu dosta düşmana duyuruyordu.

Tevfik Fikret'in düşünce dünyasının izleri, kendi tarihselliğiyle şiirlerinde apaçık görülür.

28 Nisan 1905'te yazdığı destan şiir *Tarih-i Kadim (Eski Çağ Tarihi)* Fikret'in yaşam anlayışını, felsefesini apaçık ortaya koyan bir bildirgedir.

O, *Tarih-i Kadim*'de tüm bir insanlık tarihiyle ve insan aklının karanlıklarda kalması yolunda kullanılmış olan göksel, kutsal önermelerle yüreklice hesaplaşır. Barıştan yana düşüncelerini, savaşın getirdiği yıkımı ve saçmalığını anlatır.

Tarih-i Kadim, II. Meşrutiyet'ten başlayıp günümüzde de hâlâ süren bir kavgaanın, Tevfik Fikret-Mehmet Âkif kavgasının ateşleyicisi olan bir şiirdir.

Tevfik Fikret'in 1905'te yazdığı, Rıza Tevfik'in bastırduğu *Tarih-i Kadim*'i ve 4 Şubat 1911'de yayınladığı "Halûk'un Âmentüsü" şiirini Mehmet Âkif, *Sebilürreşad* dergisinde 22 Ağustos 1912'de yayınladığı "Süleymaniye Kürsüsü'nde" şiiriyle eleştirir ve suçlar. Şiirde Tevfik Fikret'e "Zangoç" (Kilise hizmetlisi) der.

Tevfik Fikret, ölmeden bir süre önce Mehmet Âkif'e cevap olarak *Tarih-i Kadim'e Zeyl*'i yazar ve Mehmet Âkif'i "Molla Sırat" olarak niteleyip hicveder (Kasım 1914).

Mehmet Âkif, önce buna cevap vermez, ancak Fikret'in ölümünden üç yıl sonra 29 Ağustos 1918 tarihli *Sebilürreşad* dergisinde (Berlin Hatıraları) yüze yakın dizeyle Tevfik Fikret'i hicveder.

Bu çatışmanın ilk dönemlerinde Fuad Köprülü "*Tevfik Fikret ve Ahlâkı*, (1918)", Ruşen Eşref Üneydin "*Tevfik Fikret/Hayatına Dair Hatıralar*, (1919)" Salih Keramet Nigâr "*Fikret'in Hayatı ve Eseri İlhamı*, (1926)" ile Tevfik Fikret'in; Babanzade

Ahmed Naim, “*Tevfik Fikret’e Dair Rıza Tevfik Beyefendi’ye (1920)*” ve Mehmet Ali Ayni, “*Reybilik, Bedbinlik, Lailahilik Nedir?/ Tevfik Fikret’in Tarih-i Kadim’ine Bir Cevap, (1927)*” ile Mehmet Âkif’in yanında yer alırlar.

Rıza Tevfik’in Tevfik Fikret’i öven bir konferansından sonra *Sebilülreşad*’ın eki olarak yayınlanan broşüründe “Tevfik Fikret’in amacının Galatasaray öğrencilerini kendisi gibi dinsiz yetiştirmek olduğunu” iddia eden Babanzade Ahmed Naim, “...Fikret’in Amerikan bayrağı altında Protestanların propaganda ocağı olan Robert Kolej’de görev kabul ederek Müslüman gençlerin dinî ve millî duygularını bozmaya karar kıldığını ve en nihayet orada ve böyle ‘şerefsiz’ bir hizmette can verdiğini belirtir. Galatasaray Lisesi’nde beraber çalıştıkları süre içerisinde Fikret’i iyi tanıdığını, hoş sohbet birisi olmakla beraber onda iman ve İslâm’a dair bir işarete rastlamadığı gibi Fikret’in ahirete inanmadığını o zaman kendisine söylediğini hatta Mektebi Sultânî yâni Galatasaray Lisesinden istifa edip Robert Koleje geçmesinin sebebinin, dinsiz olarak yetiştirmek istediği öğrencilerin Müslüman bir çevrede (Galatasaray) sıkıntı çekmemeleri için olduğunu, bizzat kendisine söylediğini ifade eder...” (Fahrettin Gün, *Mehmet Âkif-Tevfik Fikret Çatışması*).

Gericiler bu çatışmayı “iman-küfür” ya da “inanç-inkâr”, “teslimiyet-red” ikilemelerinde anlamaya ve aktarmaya çalıştılar.

Solcular, devrimciler ise bu tartışmanın asıl olarak “ilericilik-gericilik”, “bilim-din”, “Batıcılık-İslamcılık”, “laiklik-dincilik” çatışması olduğu görüşünü savundular.

1912-1920 arasındaki bu çatışmalar, 1940’lı yıllarda yeniden başlar.